

BİR İNSAN BİR KENT: ADİL TEKİN

Prof.Dr.Metin SÖZEN

Kentleri kuran, kentleri geliştiren insandır. Kentler kurulurken bulunduğu yerin özel koşulları nasıl büyük önem taşıyorsa, onun yaşamına giren insanların kimliği de o denli önemlidir. Kentlerin tarihi yalnız gördüğü savaşlar, geçirdiği sıkıntılı-mutlu günlerle anılmaz. Ona gerçek kimliğini, başarılı yöneticiler, bilginler, sanatçılar, kentlerine özenle katkıda bulunan hemşehrileri sağlarlar.

Üzerinde tartıştığımız kentin adı Diyarbakır ise kimliğinin oluşmasında, büyük kültürlerin, birbirinden önemli dönemlerin en önde gelen bilginlerinin, sanatçıların payı olduğu açıktır. Diyarbakır deyince boyutlar büyür, sanatın ve kültürün odak noktası olma özelliği gündeme gelir. Kültürlerin kesiştiği, yorumlandığı, buradan değişik coğrafyalara yayıldığı bir gerçekle karşılaşılır.

Kuşkusuz bu yoğunlukta ve nitelikte bir geçmiş, büyük sorumlulukları da birlikte getirir. Çünkü kültürler, birbirlerini izleyerek, aldığı mirası geliştirerek geleceği aydınlık kılarlar. Diyarbakır bunu somutlayan, kanıtlayan Anadolu kentlerinin başında gelir. Hiç uzağa gitmeden, dünyaca ünlü surlarının, birbirinden önemli yapıtlarının üzerindeki yazıtları gözden geçirin. Anadolu'nun siyasal, kültürel yapısının tüm önde gelen kişilerinin, sanatçıların adlarına rastlarsınız. Her dönem, her yönetim, büyük bir süreklilik içinde kendi kimliğini bu kentte yansıtmayı bilmiştir.

Bu kültür yüklü kenti geleceğe taşıyan insanlar, her dönemde olmuştur. Diyarbakır'ın kültür tarihini araştırdığınızda, yaşamınızda iz bırakmış sayısız kimliğe rastlarsınız. Dünyaya açık, tartışma ortamı zengin böyle bir kentte düşüncenin özgürce büyümesi doğaldır. Bilim, felsefe, sanat, mimarlık Diyarbakır'ın bu ortamında güçlü yeşerebilmiş, günümüze ve geleceğe ışık tutabilmiştir.

20.yüzyılın ortalarına kadar bu süreç, Diyarbakır'ı bir kimlikli merkez olarak nitelememize neden olmuş, o da bu gücü sürekli kılmayı bilmiştir. Ancak Anadolu'nun tüm diğer kentlerinde olduğu gibi, değişme, yenileşme istekleri ağır basmaya başlayınca Diyarbakır da bundan etkilenmiş, her noktası bilinçli korunması gereken kent yara almaya başlamıştır. Sur dışında gelişmesi düşünülürken, içi ve dışı aynı anda sıradan yapılaşmanın tuzağına düşmüştür. Bu sağlıksız gelişme, çevredeki farklı ölçekteki yerleşme yerlerinde de benzer biçimde yaşanmıştır.

Diyarbakır'ın köklü birikimini tüm boyutlarıyla saptamak, hızla yokolan değerlerini geleceğe

aktarmak isteyenler bu süreçte, dar olanaklarıyla değişik yollar deneyerek Diyarbakır'ın kimliğinin temel özelliklerini değişik çevrelere açıklamaya çalışmışlardır. 1950 sonrasında Diyarbakır konusunda yapılan yayınlar, tanıtım filmleri, kurtarılmaya çalışılan değişik işlevli yapılar, aralıksız sürdürülen bu çabaların ortak ürünüdür.

Bu yarım yüzyıllık süreçte, Diyarbakır'a kesintisiz çok yönlü katkıda bulunan kişileri düşündüğümüzde, bunların başında değerli dostum Adil Tekin gelir. Kırk yıla yakın birlikteliğimizde O, Diyarbakır'ın evsahibi, Diyarbakır'ın tanıtılmasında sorumlu kişi, araştırılmasında yorgunluk bilmez destekçi kimliğiyle yaşamımızda özel bir yer aldı.

1960'lı yıllarda O'nun fotoğraf atölyesinde, Diyarbakır ve çevresinin yüzyılımızın başlarından günümüze kadar uzanan görsel belgelerini incelerken, yapacağımız araştırma konularını saptarken, "eski fotoğraf camları gibi" bizlerin de yaşlanacağını hiç aklımıza getirmemiştik. Büyük bir coşkuyla bir bilinmeyeni aydınlığı kavuşturmanın, süpürücü yıkımdan bir özgün yapıtı kurtarmanın bugün ne anlama geleceğini hiç düşünmemiştik.

Görsel ağırlıklı olarak Diyarbakır'ı tüm evreleriyle herkese tanıtmayı amaçlayan kitaplarını, kartpostallarını yayınlatabilmek için Diyarbakır'da, İstanbul'da çektiği sıkıntıları hiç unutmuyorum. Bugün büyük olanaklarla yapılamayanları, dostum Adil Tekin o yıllarda tek başına Diyarbakır için gerçekleştirmeye çalışıyordu. Bu nedenle yayınladığı kitaplar, açtığı sergiler, bu kente tutkusunun, aralıksız sürdürdüğü yorulmak bilmez çabalarının ürünü olarak nitelendirilmelidir.

Bugün ikinci gençliğini yaşayan Adil Tekin, Diyarbakır için artık bir simgedir. Diyarbakır gibi bir uygarlıklar kentinde Adil Tekin, gerçek "Diyarbakır hemşehrisi" olmak için yaşamını adanmıştır. Günümüzün değerleriyle O'nun kimliğini anlamak zordur. Birlikte olduğum kırk yıl boyunca uzak-yakın demeden Diyarbakır odaklı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kültürel mirasın saptanmasına verdiği emeğin boyutlarını bilen bir kişi olarak, artık bu tür kimliklerin azaldığını, bittiğini söylemek zorundayım. Ama onlarsız bir Diyarbakır olmayacağını olamayacağını da biliyorum.

Ünlü şair Edip Cansever, "insan yaşadığı yere benzer" diyor bir şiirinde. Adil Tekin de Diyarbakır olmadan düşünülemez. Bu yalnız çektiği fotoğraflar, açtığı sergiler, yayınladığı kitaplardan kaynaklanmıyor, yaşamı boyunca Diyarbakır görgüsünü, inceliğini, yaptığı işe sındirmesinden de kaynaklanmaktadır. Belki ulaşılması zor olan da budur. Bu kitapta yayınlanan fotoğraflardan bu özel yapıyı, özel kimliği çıkarma olanağımız yok. Yaşamını paylaşanlar ancak bu özelliğinin farkına varırlar.

Türkiye'nin bugün sanırım en yaşlı fotoğraf ustası Adil Tekin. Ama O'nu, daha tanıdığım ilk günkü gibi Diyarbakır adı geçince, coşkulu, yeni şeyler üretmeye hazır görüyorum. Belki yaşamı anlamlı kılmamanın sırrı burada saklı. İnsan tutkuyla neye bağlanacağını bilmeli. O Diyarbakır'da her konan taşın, her yeniliğin ardına düştü, eksilen değerlerle üzüldü. Umutlarını-üzüntülerini kendisinde bırakmadı, başkaları da görsün - etkilensin istedi. Artık ikinci bir kişi, son sergisinde olduğu gibi, böylesi bir büyük kenti, bir büyük geçmişi toplu halde önümüze seremez. Bir ömrü bununla dolduramaz. Diyarbakır'ın doğasını, kültürünü, sanatını, bunları üreten-üretilmesine neden olan kimliklerini bir yüzyılı dolduran belgelerle sıralayamaz.

Bu toplum, bu nitelikte özverili, birikimli insanların koruduğu oranda kentlerinin, ülkesinin, dünyanın kimliğini koruyabilir. Ulaştığı doğruları, karşılık beklemeden herkesin yararlanmasına açtığı oranda boyutlanır. Adil Tekin elinde ne varsa herkese açtı. Diyarbakır'da araştırma yapmak isteyen herkes ondan yararlandı. Bilinmeyen, karanlıkta kalan noktalar, O'nun saptamalarıyla aydınlığa kavuştu.

Çıkan bu kitap, Adil Tekin'in birikiminin, zengin fotoğraf arşivinin çok sınırlı bir bölümünü içeriyor. Benim yıllardır dileğim, O'nun tüm görsel belgelerinin toplu biçimde sürekli değerlendirilecek bir ortama kavuşturulmasıdır. Özgün özelliklerini koruyabilmiş bir eski Diyarbakır Evi'nin onartılarak "araştırma merkezine" dönüştürülmesi, tüm belgelerin orada çağdaş yöntemlerle değerlendirilmeye alınmasıdır. Belirli aralıklarla, belirli başlıklar altında fotoğraflarının sergilenmesi ve yayınlanmasıdır. Diyarbakır gibi bir kültür kentinin bu büyük olanağı yaşama geçirmesi, diğer kentlere de örnek olabilir. Diyarbakır, Ziya Gökalp, Cahit Sıtkı Tarancı'nın ardından, yeni birikimlerle varlığını bütünleştirebilir.

Bizim gibi yaşamımızın her evresinde Diyarbakır'ı araştıran, korunması için aralıksız çaba gösteren kişilerin anıları yitmeden Diyarbakır, "Diyarbakır Araştırmaları Merkezi"ne artık kavuşmalıdır. Sanırım Adil Tekin bunun temelini oluşturacak kimliklerin başında gelecektir.

Değerli dostum Adil Tekin'in bu kitabı nedeniyle, bu dağınık düşüncelerimi sıralamayı görev bildim. 1960'lı yıllarda, O'nun atölyesinin küçük taş kaplı avlusunda, alçak sandalyeler üzerinde yaptığımız tartışmaları, birlikte olduğumuz bilim adamlarını, sanatçıları, Diyarbakır'a gönül vermiş o görgülü kimlikleri hiç unutmayalım....

Çünkü kentlerin tarihi kolay yazılmıyor...